

Vincas URBUTIS

LIE. *spartas***ETIMOLOGŲ IŠDUOTI GARBINGOS INDOEUROPIETIŠKOS KILMĖS DOKUMENTAI IR KUKLI TIKROJI ŽODŽIO ISTORIJA**

Seniausią lietuvių kalbos leksikos klodą sudaro, kaip žinoma, indoeuropietiški veldiniai. Žodžių, labiau ar mažiau patikimai laikomų tokiais veldiniais, čia ne taip jau mažai, gal net daugiau nei daugelyje kitų indoeuropiečių kalbų. Su jais kiekviename žingsnyje galima susidurti tiek artimesnių, tiek ir tolimesnių indoeuropiečių kalbų etimologijos žodynuose, jų mirgėte mirga ir kitoje indoeuropeistinėje etimologijos literatūroje. Tarp lietuvių kalbos žodžių, etimologų priskirtų kilmingajam veldinių luomui ir iškeltų į indoeuropeistines aukštybes, pasitaiko, beje, bent kiek ir tokių, kurie to visai nenusipelnę. Apie vieną iš jų, lie. *spartas*, toliau ir norima pakalbėti.

Etimologijos literatūroje lie. *spartas* pasirodė anksti, XIX a. viduryje. Pirmasis jį etimologijos apyvarton paleido ne bet kas, o žymusis G. Kurcijus, savo kapitaliniais darbais tradicinę klasikinę filologiją vaisingai suartinęs su tada dar nauja, bet sparčiai augančia ir vis labiau įsitvirtinančia lyginamąja kalbotyra. Pirmą sykį žodis užsimintas tarsi tik tarp kitko. Alfabetiškai apžvelgdamas graikų kalbos šaknis ir priėjęs prie *σπαρ-* su gr. *σπαίρω* „spurdu, blaškausi, kapanojuosi“ ir kt. (jau tada tarp atliepinių būdavo nurodomas ir lie. *Spirti*), G. Kurcijus tik įterpė pastabą, kad neižiūrįs giminytės su gr. *σπάρ-το-ν* „virvė“, kuris, beje, veikiausiai tiksliai atliepiąs lie. *spar-ta-s* „Band“¹. Antrojoje veikalo dalyje ankstesnė užuomina jau labiau išplėtota, peraugusi į atskirą etimologizavimą. Liesdamas šaknies balsių įvairavimą, G. Kurcijus teigė, kad gr. *σπυρίς* „krepšys“ tikriausiai giminiškas ne tik su lo. *sport(ul)a* „pintin(ėl)ė“, bet ir su gr. *σπείρα* „ritinys, ringė, spiralė“ bei *σπάρτον* „virvė“, lie. *spartas* „Band“, tad bendras esąs pynimo (vijimo) vaizdinys². Trečiajame veikalo leidime, kur buvusios dvi atskiros dalys sujungtos, nauja nebent tik tai, kad pirmojoje vietoje prie žodžio *spartas* skliausteliuose sutrumpintai nurodytas šaltinis (Nesselm.)³, vadinasi, pasisakoma, kad imta iš F. Nesselmano 1851 m. žodyno. Dar kitų naujovių, beje, taip pat liečiančių ne

¹ G. Curtius, Grundzüge der griechischen Etymologie, I, Leipzig, 1858, 253.

² T. p., II, Leipzig, 1862, 288.

³ T. p., 3. Aufl., Leipzig, 1869, 270 (667 = II¹288).

aiškinimo esmę, o tik pateikimo formą, atsirado penktajame leidime, kur, viena, alfa-betiškai apžvelgiant šaknis, minėti graikų, lotynų ir lietuvių žodžiai jau išskirti į visai savarankišką lizdą ir, antra, etimologizavimas savotiškai sutvirtintas, nurodžius A. Fiko ir A. Vaničeko etimologijos žodynus, spėjusius tokį etimologizavimą perimti⁴.

Į A. Fiko indoeuropiečių kalbų žodyno antrojo leidimo pagrindinį tekstą (1870) lie. *spartas* su savo spėjamais giminaičiais iš graikų ir lotynų kalbų dar neįtrauktas, ir tik atskirai išėjusios pabaigos (925–1085 p.) pataisymuose bei prieduose nurodyta, kad jie turėtų būti įterpti į Europos kalbų bendrijos žodyną atskiru straipsniu *spar* „winden“⁵; nuo G. Kurcijaus (kuris, beje, ir neužsimintas) A. Fikas esmingiau skiriasi tik tuo, kad dar primaišo gr. *σπύραθος* „spira“ ir lie. *spirà* (vėliau bemaž visuotinai nusistovėjo pastarųjų šliejimas anksčiau užsimintai kitai – lie. *spirti* – šeimai, nors yra ir tokių, kurie visai atsisako tolesnio siejimo). III leidime (kuriuo pasirėmė G. Kurcijus) tas straipsnis kartojamas jau normalioje alfabetinėje vietoje, o IV leidimo atskančio straipsnio 2. *spero-* svarbesnė tik ta skirtybė, kad dėl lo. *sporta* jau suabejota, ar tai kartais ne skolinys iš graikų⁶.

A. Vaničekas, išskirdamas antrąjį (homoniminį) *spar* „vyti, pinti“ (šalia pirmojo *spar* „spirtis, spardytis, spurdėti“) ir dėl jo priklausymo Europos kalbų bendrijos leksiškai nurodydamas lie. *spar-ta-s*, neslėpė, kad rėmėsi G. Kurcijaus minėto veikalo IV (1873 m.) leidimu ir A. Fiko žodyno II leidimu (iš pastarojo ir gr. *σπύραθος* pridėtas)⁷.

V. Šulcei 1905 m. galutinai išaiškinus, kad lo. *sporta* „pintinė“ yra skolinys (per tarpinį etruskų **spurta* atsiradęs iš gr. acc. sg. *σπυρίδα*)⁸, netrukus – pradedant A. Valdės žodyno II leidimu – apie tokių giminaičių buvimą lotynų kalboje liovėsi kalbėję ir etimologijos žodynai.

V. Prelvicas, pradžioje taip pat P. Personas ir iš dalies A. Valdė⁹ manė, kad išskirtos žodžių šeimos pamatine reikšme geriau laikyti ne „pinti (vyti)“, o „plaušas, pluoštas“ bei „spurti, plaušyti“; šitaip prie artimiausių giminaičių mėginta dar pridėti la. *spuīt* „spurti“, *spurs* „pelekas; spur(g)as, plaušas“, s. isl. *sporǫr* „(žuvies) uodega“ ir kt. V. Prelvico žodyno, s. v. *σπάροτος* tai pačiai ide. **spara* „plaušotam būti, spurti; pinti, vyti“ šeimai skyrusio

⁴ T. p., 5. Aufl., Leipzig, 1879, 288; plg. ir 503, 715.

⁵ A. Fick, Vergleichendes Wörterbuch der Indogermanischen Sprachen. 2. umgearb. Aufl., Göttingen, 1871, 1079.

⁶ T. p., 3. Aufl., Göttingen, 1874, 832; 4. Aufl., I, Göttingen, 1890, 572.

⁷ A. Vaniček, Griechisch-lateinisches etymologisches Wörterbuch, II, Leipzig, 1877, 1186t.

⁸ W. Schulze, Kleine Schriften, Göttingen, 1933, 498, 500, 506.

⁹ W. Prellwitz, Etymologisches Wörterbuch der griechischen Sprache, Göttingen, 1892, 295t.; T. p., 2. Aufl., Göttingen, 1905, 424t.; P. Persson, Etymologisches: ... An. *sporǫr* : lett. *spurs*, – Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, XXXIII, 1895, 293t.; A. Walde, Lateinisches etymologisches Wörterbuch, 2. Aufl., Heidelberg, 1910, 733; tai referuota dar ir E. Boisacq, Dictionnaire étymologique de la langue grecque, Heidelberg–Paris, (1907–) 1916, 892.

no, s. v. *σπάροτος* tai pačiai ide. **spara* „plaušotam būti, spurti; pinti, vyti“ šeimai skyrusio ir s. v. a. *fam* „papartis“, dar net 1938 m. (kai jau ir A. Valdės – J. Pokorno žodyne buvo įtvirtintas ide. **sper-* „pinti, vyti“ ir ide. **per(ə)-* „gabenti; skristi“ su **por-no-* „plunksna“ plg. ir lie. *spařnas* – atribojimas) laikėsi K. Traimeris, aiškindamas alb. *fjer* „papartis“ (kuris galys būti iš ide. **spero*)¹⁰.

Tas pats P. Personas, kiek vėliau apie vieną ir tą patį **sp(h)er-* (su variantais) telkęs labai įvairios semantikos žodžius (žyminčius standumą, tamprumą, įtempimą, spyrimą, švaistymą, sklaidymą ar kitą kokią smarkų judesį) ir tarp plėtinių su *g* suminėjęs tiek lie. *sprógti, spragėti, spĩrgti*, tiek ir sl. **preęo* „suveržiu, įtempiu, kinkau“, t. *прыжына* „spyruoklė“, pridūrė, kad su slavų žodžiais galima lyginti ir lie. *sprĩngti*, la. *sa-spranga* „raištis, sąmatas, sąsprandė“, nepaisant to, kad autorius anksčiau (I darbo dalyje) pastaruosius jau siejęs su gr. *σπάρω* „vystau“ ir toliau su *σπεῖρα* (kur ir *σπάροτον* su lie. *spartas*); dėl reikšmės kitimo esą galima palyginti la. *tīt (tinu)* „vy(nio)ti, vystyti“ šalia **ten-* „(i)tempti“ (s. i. *tanōti* „(i)tempia, tęsiasi“ ir kt.)¹¹. Pasakui vis dėlto paėmus viršų tendencijai operuoti visa serija homoniminių bei paroniminių indoeuropiečių šaknų **sper-*, **spher-*, buvo grįžta prie **sper-* jau G. Kurcijaus suponuota siaura reikšme „sukti, vy(nio)ti“, tačiau sykiu kažkodėl tarp neabejotinų giminaičių ir toliau palikti – taip bent abiejuose dar ir dabar aktualiuose bendruosiuose indoeuropiečių kalbų etimologijos žodynuose¹² – lie. *sprĩngti* (su *sprengėti, sprangùs*); la. *spraĩngāt* „(su)raišioti“, dėl baltų žodžių tokio etimologizavimo neva pasiremiant R. Trautmanu, nors tas (kaip ir vėliau juo pasekęs E. Frenkelis), nė neužsimindamas graikų kalbos žodžių, savo baltų–slavų kalbų žodyne¹³ (s. v. **sprengō* „sprengiu“) baltų žodžius (lie. *springti* ir kt.) iš tikrųjų siejo kitaip – su slavų (sl. **preęo* ir kt.) ir germanų (s. isl. *springa* „iššokti, prasiveržti, trykšti“ ir kt.) žodžiais, tų pačių indoeuropiečių žodynų apžvelgtais kitur.

Ide. **sper-* „sukti, vy(nio)ti“ rekonstrukciją norint labiau sutvirtinti, ką tik minėtuose A. Valdės ir J. Pokorno žodynuose, be graikų ir baltų žodžių, kiek abejojant dar pridėtas, pasirėmus kadais J. Šeftelovico pareikšta nuomone¹⁴, arm. *p'arem, p'arim* „apglėbiu“, nors fonetika tam nepritaria (arm. *p'* – ne iš ide. **sp-*).

¹⁰ K. Treimer, Der *f-* Laut im Albanischen, – Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, LXV, 1938, 94t.

¹¹ P. Persson, Beiträge zur indogermanischen Wortforschung, II, Uppsala, 1912, 868 tt. (ypač 870, 2 išn.); plg. ir I 386.

¹² A. Walde, Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen, hrsg. und bearb. von J. Pokorny, II, Berlin, Leipzig, 1927, 667t.; J. Pokorny, Indogermanisches etymologisches Wörterbuch, I, Bern, München, 1959, 991 t.

¹³ R. Trautmann, Baltisch-Slavisches Wörterbuch, Göttingen, 1923 (2., unveränd. Aufl., 1970), 278 t.

¹⁴ J. Scheftelowitz, – Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen, XXIX, 1905, 36.

Būta ir kitokių mėginimų išplėsti giminiškų žodžių ratą, tik apie juos nei bendrieji Indoeuropiečių, nei graikų kalbos etimologijos žodynai nieko neužsimena. Iš slavistų, manusių, kad vieno ar kito slavų žodžio etimologija galėtų remtis į lie. *spartas*, gal pirmiausia minėtinas A. Macenaueris, taip mėginęs aiškinti sl. **pъrtъ* (č. *přt*, slov. *přt*, r. *порт...*) „(stora) drobė, gelumbė“¹⁵. Gerokai vėliau G. Iljinskis, recenzuodamas E. Mukos lužicų (sorbų) žemaičių žodyną, aiškino, kad luž. žem. *pařeńc* „makas, odinė piniginė“ nesąs skirtinas nuo r. trm. *но́рка* „(beržo tošies) kraitelė“ ir kad jiems, kaip ir lie. *spartas* „juosta“, lo. *sporta* „pintinė“ (kitų, kaip sakyta, jau laikytam skoliniu), gr. *σπεῖρα* „(virvių) ritinys, ringė“, pradžia davusi šaknis **(s)per-* „pinti“¹⁶ (M. Fasmeris vėliau tai pavadino tiktai perdėm abejotinu spėjimu¹⁷). F. Bezlajus, mėgęs kelti aiškėn ypatingesnio pietų slavų ir baltų leksikos artumo atvejus, paskutiniu metu taip pat buvo ėmęs žvalgytis galimų giminaičių išgarsėjusiam lie. *spartas*. Jo buvo užsiminta, kad slov. trm. *přča* „vytelių raištis, grįžtė“ (sykiu su *přtiti* „raišioti (galvijus ganykloje)“, prirašytu antrajame straipsnyje) reikšme artimesnis lietuvių (ir graikų) žodžiui negu bendrajam slavų **pъrtъ* „gelumbė“, kurio lyginimas su lie. *spartas* (iškeltas A. Macenauerio) M. Fasmerio buvo atmestas¹⁸. Gal čia nebus pro šalį nurodyti ir F. Bezlajaus etimologijos žodyne randamą gana rezervuotą V. Macheko aiškinimo atpasakojimą, kad slov. *oprati* (m. pl.) „vadžios, vadelės“, *opřt* „nešamasis diržas, petnešos“, č. *oprat’* „vadžios“, č. trm. *opratka* „virvė, lynas“ skolinti iš r. *обротъ* „apynasris“, s. sl. *obrъtiti* „užmauti apynasrį“ ir pridėtą pastabą, kad artimesni yra slov. *o-přtati*, *o-přtiti* „su nešamuoju diržu užsidėti ant nugaros“, *spřtnica* „nešamasis diržas“¹⁹ (iš to, beje, dar nematyti, kaip autorius etimologizuoja slov. *přtiti* – tai turėtų paaiškėti iš trečiojo žodyno tomo, kurio autorius nebespėjo galutinai parengti ir kuris, rodos, iki šiol tebėra neišleistas). F. Bezlajaus pradėtoms ide. **sper-* „pinti, vy(nio)ti“ atstovų paieškoms slavų kalbose ilgai nelaukusi pritarė L. Kurkina, sykiu pamėginusi tas paieškas toliau pratęsti²⁰. Jos nuomone, tai pačiai šeimai turėtų priklausyti slavų žodžiai ne tik su **pъrt-* (pirmiausia ji kalbėjo apie s.-ch. *přtiti* bei slov. *přtiti* „dėtis, prisirišti ant nugaros našta“, slov. *opřt* ir kt.), bet ir su pavidalo **port-* kamienu, jeigu tik jų pamatinė reikšmė yra „virvė, diržas“, plg. s.-ch. *praća* (< **portja*) „odinis jūrininkų diržas pinigams nešiotis“, *praća* „balno kilpa“, t. p. reikšme „virvintas, svilksnė“ s. sl.

¹⁵ A. Matzenauer, – Listy filologické, XIV, 168 t.

¹⁶ Г. Ильинский, – Slavia, IX (3), 1930, 585.

¹⁷ М. Фасмер, Этимологический словарь русского языка, III, Москва, 1971, 329.

¹⁸ F. Bezlaj, Etyma slovenica, – Rozprave, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Rozred za filološke in literarne vede, Ljubljana, 1970, 173; F. Bezlaj, Archaizmi v koroških narečjih, – Koroški kulturni dnevi, Zbornik predavanj, I, Maribor, 1973, 74.

¹⁹ F. Bezlaj, Etimološki slovar slovenskega jezika, II, Ljubljana, 1982, 252.

²⁰ Л. В. Куркина, Славянские этимологии, – Этимология 1975, Москва, 1977, 19–23.

diržas pinigams nešiotis“, *prāca* „balno kilpa“, t. p. reikšme „virvintas, svilksnė“ s. sl. *prašta*, slov. *práča*, r. *npaučá* ir kt. (tą sl. **portja* etimologai paprastai laiko sl. **perq*, **p̄rati* „mušti“, artimo lie. *peṛti* giminaičio, vediniu). Ji net sakėsi norinti „pabrėžti s. lie. *spartas* „Band“ < ide. **sportos* ir sl. **portja* ypatingą artumą“ ir optimistiškai teigė, kad „Sl. **Portja* / **p̄rt-* ir jo atitikmenų graikų ir lietuvių kalbose struktūrinis ir s. mantinis panašumas aiškiai ir tvirtai kalba apie etimologinio lizdo su ide. šaknimi **sper-* išlikimą slavų dirvoje“²¹. Be to, L. Kurkina dar buvo linkusi pridurti ir vieną kitą rusų tarmių žodį (kažkodėl įžiūrėdama vis tą patį **portja*, tik su deminutyvine priesaga *-zka*): *nópóčka* „kraitelė, pintinė, (beržo tošies) krepšys“, *onópouchka* „reketukas, krijelis; beržo tošies krepšys, semtuvė“ (tai pačiai grupei priklausančio darybiškai pirmesnio *nónka*, anksčiau panašiai jau etimologizuoto G. Iljinskio, ji ne užsiminė).

Lie. *spartas* tyrimo ar veikiau nepelnyto jo popinimo tarp seniausių indoeuropiečių veldinių ilgoje istorijoje atskirą puslapį sudaro pastangos rasti jam (ir atsakan tiems graikų žodžiams) giminaičių tocharų kalbų atšakoje. Jau geras pusamžis, kai im ta giminiuoti toch. A *sparcw-*, *spārtw-*, B *spārti*, *sport(t)-* (su dar kitais variantais) „suktis (ir kt.)“²². Nusiziūrėjus į *-to-* kamieno lie. *spartas*, gr. *σπάρτον*, aiškinama, kad to kiu kamieniu, tik dar išplėstu vardažodžių priesaga *-w-*, remiasi ir tocharų veiksmažodis (dar plg. B *spertte* „vedimas, vairavimas“ kildinimą iš ide. **spor-t(u)o-s*²³, nors šiaip jis suvokiamas kaip vedinys iš *-tu-* kamieno, panašus į lo. *statuo*, *-ere* „statyti“ (: lo. *status*)²⁴. Su veiksmažodžiu dar siejamas daiktavardis A *spartu* „plaukų verpetas“ (kildinamas iš ide. **sportyo-s*)²⁵. Be to, giminaičiu (tik be judriojo *s-*) laikomas ir toch. B *portsai* (acc. sg.) „diržas(?)“, nom. sg. **portsō* **port-yō*, kuris vėl buvęs to paties *-t(o)-* kamieno (kaip lie. ir gr.), tik dar išplėsto *-j-*; **port-yō* < **pārt-yō* (*ā - o > o - o*, vėliau dėl analogijos *-o-* įvestas ir į acc. sg. *portsai*) < ide. **pōrt(o)*-²⁶. Bent dviem atvejais ide. **sper-* „pinti, vy(nio)ti“ atstovu mėginta laikyti toch. A *svarp*, *sparp* „virvė“. Nepatenkintas Vindekenso ankstesniuoju (1941 m.) to žodžio siejimu su ide. **(s)uer-* „rišti, (su)verti“, V. Pizanis lygino su *σπάρτον*, formos *svarp* v aiškindamas disimiliacija ir

²¹ T. p., 23.

²² H. Pedersen, *Tocharisch vom Gesichtspunkt der indoeuropäischen Sprachvergleichung*, Kopenhagen, 1941, 163 ir 1 išn.; A. J. van Windekens, *Lexique étymologique des dialectes tokhariens*, Louvain, 1941, 115; A. J. van Windekens, *Morphologie comparée du tokharien*, Louvain, 1944, 225t., 252 t.

²³ A. J. van Windekens, *Le tokharien confronté avec les autres langues indo-européennes*, I, Louvain, 1976, 438.

²⁴ G. R. Solta, *Zum Problem labialer Wurzelweiterungen, bzw. labialen Suffixe in den indogermanischen Sprachen*, – *Indogermanischen Forschungen*, LXXIX, 1974, 119, 114 išn.

²⁵ A. J. van Windekens, *Le tokharien...* 436.

²⁶ T. p., 383.

spėdamas disimiliacine galint būti ir graikų formą (nors, beje, esąs s. lie. *spartas*) – iš šaknies **sper-* pirminės „nutrūkstamos“ reduplikacijos **sparpo*²⁷. Ketvirčiu amžiaus vėliau J. Šindleris, prieštaraudamas jau kitokiai Vindekensio tocharų žodžio interpretacijai, vėl buvo linkęs (iš visko sprendžiant – nepriklausomai nuo V. Pizanio) giminiškais geriau matyti s. lie. *spartas*, gr. *σπάρατον* (ir kt.): variantas *sarp* dažnesnis (2x) už *svarp* (1x) ir *w* pasirodymas vietoj *p* pažįstamas ir iš kitų tocharų žodžių, be to, anoji interpretacija nėra semantiškai nesanti įtikinama²⁸. Atsakydamas Vindekensas svarbiausiu J. Šindlerio etimologizavimo trūkumu laikė tai, kad taip lieką nepaaiškintas galinis *p* (gr. *σπεῖρα* šeimoje atsakančių formų nesą). Laikantis jo paties interpretavimo, t. y. kildinimo iš ide. **suerbh-* „sukti“, kurį tęsia kimrų *chwerfu* „sukimas“, s. isl. *sverfa* „dildyti; sukuriuoti“, la. *svarpsts* „gražtas“ (J. Pokornas ir iš jo J. Šindleris klaidingai rašė *svarpst*), šalia kurio E. Frenkelis visai be reikalo dar pridėjo lie. *svarpstatas*, nes tai tėra M. Miežinio leticizmas (kas kita būtų nurodžius lie. trm. *sviřbti* „mausti“), tocharų žodis, pasak Vindekensio, fonetiškai ir morfologiškai išties sutinka su s. isl. *svarf* „nuobrūžos, dildės nuotrinės“ < ide. **suerbho-m*²⁹. H. Friskas, dar spėjęs įsiterpti į ginčą savo žodyno papildymuose, Vindekensio aiškinimą fonetiškai pripažino esant neabejotinai geresnį³⁰.

Taip mielai graibstomas kitų indoeuropiečių kalbų, kartais ir visai tolimų, etimologų, lie. *spartas* pačius baltų ar bent baltų kalbas arčiau pažinusius, jas specialiai tyrusius kalbininkus kažkodėl mažai tedomino. Iš ankstesniųjų tokių specialistų galima nurodyti tiktai vieną A. Leskyną (nors tai, beje, ne tik baltistas, bet sykiu slavistas ir apskritai žymus indoeuropeistas), dar XIX a. kliudžiusį čia apžvelgiamą žodį. Vienur lie. *spartas* jo pateiktas (su klaustuku) sykiu su *atsparūs*, *sąspara*, *spárdyti* kaip balsių kaitos pavyzdys šalia lie. *spirti*, *spýriau*, la. *spert*, bt. l. *spēru* ir kt. (prie giminaičių, beje, prijungti ir *spirà*, *spařnas*)³¹, kitur – sugretintas su tuo pačiu *spirti* (irgi kiek abejojant) ir įterptas tarp priesagos *-ta-* vedinių, turinčių šaknies balsį *a*, kuris kaitaliojasi su *e*, *i* (*grąžtas* : *gręžti*, *smalktas* „tankmė“ : *smelkti* ir pan.)³²; abiem atvejais nurodyta, kad žo-

²⁷ V. Pisani, Glottica parerga, – Rendiconti dell' Istituto Lombardo di Scienze e Lettere, Classe di Lettere e Scienze Morali e Storiche, LXXVI, 1942–1943, XXI, Milano, 249. (Šio ir dar keletu kitų leidinių, nerastų Vilniaus bibliotekose, reikalingų vietų kopijas autoriui maloniai yra parūpinęs kolega P. Dinis iš Italijos).

²⁸ J. Schindler, Bemerkungen zum idg. Wort für „Schlaf“, – Die Sprache, XII (1), 1966, 69.

²⁹ A. J. van Windekens, Études de phonétique tokharienne, – Orbis, XVII (1), 1968, 98; plg. ir jo Le tokharien... 436.

³⁰ H. Frisk, Griechisches etymologisches Wörterbuch, III, Heidelberg, 1972, 180.

³¹ A. Leskien, Der Ablaut der Wurzelsilben im Litauischen (Abhandl. d. Königl. Sächsischen Ges. d. Wissensch., XXI), Leipzig, 1884, 83 t. (345 t.).

³² A. Leskien, Die Bildung der Nomina im Litauischen (Abhandl. d. Königl. Sächsischen Ges. d. Wissensch., XII, 3), Leipzig, 1891, 384 (531).

dis imtas iš F. Neselmano žodyno, antrąsyk po reikšmės aiškinamojo *Band* skliaustučiuose dar pridėta pastaba, kad tikslesnės reikšmės neduota. Kaip A. Leskynas neužsiminė jau tada gerokai išplitusio kitoniško lie. *spartas* etimologizavimo, taip ir jo paties aiškinimas nesusilaukė kitų dėmesio. Tik E. Frenkelio žodyne trumpai referuotas tie. A. Leskyno siejimas su *spirti*, tiek tradicinis lyginimas su graikų žodžiais (sykiu minint kitą jau seniai atmestą lo. *sporta*)³³. Paties E. Frenkelio nuomonės dėl lie. *spartas* tame žodyne, deja, nėra (gal kartais todėl, kad tiek šiuo, tiek ne vienu kitu panašiu atveju jau nebespėta sukauptą medžiagą pergaltoti, įvertinti ir savo samprotavimų palikti). 11-tas žodyno sąsiuvinis su *spartas* pasirodė jau keletui metų praėjus po autoriaus mirties). Tačiau vien jau tai, kad lie. *spartas* E. Frenkelio žodyne patenkinamai bei ne dviprasmiškai nenušviestas, vieną kitą akylesnį kitų indoeuropiečių kalbų etimologų vėliau, ko gera, paskatino taip akylai nebepasikliauti šiuo žodžiu. Taip leidžia manyti bent jau naujieji graikų kalbos etimologijos žodynai. H. Friskas dar norėtų už graikų vedinių išvelgti išnykusį veiksmažodį, neva tęsusį ide. **sper-* „pinti, vy(nio)ti“, tačiau sykiu pripažino, kad kitos kalbos toliau negelbstinčios, lie. *spartas* tegu dar ir nurodytas, bet jau be didelio entuziazmo, E. Frenkelio nušvietimas irgi užsimintas su nepasitenkinimo gaida³⁴. P. Šantrenas dar atsargesnis: tik su išlyga, kad tai ne substratinis žodis, jis sutiko gr. *Σπάρτον* (su variantais) kildinti iš veiksmažodinio būdvardžio (išnykusio veiksmažodžio nebenukeldamas į indoeuropiečių bendrystės laikus) ir ginu niuoti su kitais graikų žodžiais, tačiau sakė, jog už graikų kalbos ribų nesą su kuo lyginti³⁵ (tad nutylėtas ir tiek metų patvėręs siejimas su lie. *spartas*). Kitur lie. *spartas* autoritetui pradėjus šlubuoti, juo keisčiau atrodo A. Chomičenkienės visai nesenas mėginimas Būgos konferencijos pranešimo (neskaityto) tezėmis „Namų aplinkos ir ūkinių reikmenų pavadinimai baltų ir tocharų kalbose“ pagaliau iš pačios Lietuvos įsijungti į tradicinius dausiojimus su šiuo žodžiu po tolimiausias senųjų indoeuropiečių žemes. Net nepasiaiškinus, kodėl toch. *A spartu* „plaukų verpetas“ atsidūrė tarp įrankius reiškiančių žodžių, staiga reziumuojama: „Su priesagomis **-to-* ... ir baltų ir tocharų kalbose iš veiksmažodžių pasidaryti ... lie. *spartas* „ryšys, virvė“ ir toch. *A spartu* „plaukų verpetas““³⁶. Konferenciją taikstytasi supažindinti su gabalu platesnio rašinio „Baltų ir tocharų kalbų santykiai (leksikos gretinimas)“, kuriame, deja, nieko naujo nepasakyta ne tik apie *spartas*, bet ir kitus paliestus lietuvių kalbos žodžius, nes jais kaip reikiant nė nesidomėta, tenkintasi kuklesniu tikslu – kuo greičiau pateikti vertin

³³ E. Fraenkel, *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, II, Heidelberg, 1965, 861.

³⁴ H. Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, II, Heidelberg, 1970, 758 t., 761 t., 773.

³⁵ P. Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, IV-1, Paris, 1977, 1033, 1035, 1041.

³⁶ Kazimiero Būgos konferencija: etimologija ir onomastika, Konferencijos programa ir tezės, Vilnius, 1993, 12.

tojų rateliui mokslo mėgdžiojamąjį darbą, pavadintą daktaro disertacija. Vis dėlto bent jau tiek, rodos, buvo galima suprasti, kad tokiais darbais nepagerbsi atminimo mūsų didžiojo Etimologo, primygtinai mokiussio: „Lietuvis, įsigeidęs susekti bet kurio žodžio kilmę, neprivalo tuojau, tik ką išsitraukęs iš žodyno kokį žodelį, be jokio ryšio su kitais, nudausioti į tolimąją indų, graikų ir (šiandien tai labai madoje) net į armėnų žemę. Pirma visa ko etimologizuojamajam žodžiui ieškome išaiškinimo lietuvių kalbos žodyne“³⁷.

Tad kas gi pagaliau per žodis tas *spartas*, vis dar sklandantis, nors gal jau ir žemiau, indoeuropeistikos padangėje? Iškilio jis į tą padangę, kaip jau parodyta etimologijos literatūros apžvalgoje, iš F. Neselmano žodyno, kur taip pateiktas: *Spartas, o, m. ein Band*³⁸. Pora vėlesnių žodynų tą žodį aiškiai turi iš F. Neselmano. F. Kuršaitis, rašydamas laužtiniuose skliausteliuose, beje, tik tiek įspėjo, kad žodis jam ne visiškai pažįstamas ir kad jis nenorėtų už jį atsakyti: [*spartas, -o, Subst. m. ein Band.*]³⁹ (į ankstesnę vok.-lie. dalį žodis neįtrauktas), o A. Kuršaičio žodyne jau tiksliai, sutrumpinimu, nurodytas šaltinis: *s p a r t a s* ‘ein Band.’ N⁴⁰.

Yra, pasirodo, dar ir kitas žodžio *spartas* šaltinis, daug senesnis už F. Neselmano žodyną, tik likęs nuošaly nuo mokslo vyrų – ką jau bekalbėti apie moteris – akių. Tas šaltinis – tai K. Sirvydo Dictionarium:

Ianowcowy. *Sparteus, Spartea. Nupinta wirwe, retis iz sparto žoles.*

Ianowiec źiele. *Gemista, spartum. SD*⁵⁷⁴.

Abu tie straipsniai, iš kurių tik pirmasis turi lietuviškąją dalį, yra ir abiejuose ankstesniuose – 1642 ir 1677 m. – leidimuose, SD³⁸⁵ ir SD⁴⁵⁹ (iš neesminių spaudos skirtybių tarp atskirų leidimų svarbėlesnė nebent viena: III leid. tebebuvo neiškreiptas lo. Geniſta). Tačiau pirmajame K. Sirvydo žodyne, seniausiam lietuvių leksikografijos paminkle, kurio tik vienas defektinis egzempliorius išlikęs ir net pavadinimas nežinomas, tų straipsnių nebuvo. Ir apskritai iš jokių kitų senųjų raštų žodis *spartas* nepažįstamas. Lo. *spartum* ir jam pradžia davęs gr. *σπάρτων* (*σπάρτος*) gal galėjo žymėti ir ne vieną panašų augalą iš ankštinių šeimos didelio būrio krūmų bei krūmokšnių, įprastų Viduržemio jūros regione, bet į mūsų platumas jeigu kurie iš jų ir užklysta, tai paprastai tik kaip dekoratyviniai (miestų ir dvarų parkų) augalai, kurių pavadinimų iš pačių žmonių kalbos, rodos, nėra žinoma. Jeigu antikos autoriai, kaip dažniausiai nurodoma, tikrai turėjo galvoje *Spartium junceum* (v. *Spanischer Ginster*,

³⁷ K. Būga, Rinktiniai raštai, II, Vilnius, 1959, 260.

³⁸ G. H. F. Nesselmann, Wörterbuch der Littauischen Sprache, Königsberg, 1851, 491.

³⁹ F. Kurschat, Littauisch-deutsches Wörterbuch, Halle am S., 1883, 396.

⁴⁰ A. Kurschat, Litauisch-deutsches Wörterbuch, Thesaurus Linguae Lituanicae, III, Göttingen, 1972, 2230.

Pfriemenginster), čia vietoje būtų pastaba, kad tokio augalo Lietuvoje (rodos, net ir Lenkijoje) botanikai išvis nėra radę. Kitų vėl manoma, kad taip galėjęs būti vadinamas *Sarothamnus scoparius* (L) Wimm. (sinon.: *Cytisus scoparius* Lk., *Spartium scoparium* L, *Genista scoparia* Lam.), šluotinis sausakrūmis, le. żannowiec miotlasty, v. Besenginster – gydomasis ir pluoštinis augalas, kurio likusi mediena vartojama pynimo darbams, natūraliai augantis pietų ir vidurio Europoje (dar ir Lenkijos vakarinėje dalyje ir pajūryje), Lietuvoje dažnesnis pietuose ir iš dalies rytuose (dekoratyvinis, be to, sėjamas miškuose kiškiams pašarui)⁴¹. Le. *janowiec* irgi nėra vienareikšmis, jau XVI a. juo vadinta keletas augalų⁴², tarp jų – *Genista germanica* L., vokietinis prožirnis, dab. le. Janowiec ciernisty, v. Deutscher Ginster, kitur gydomasis ir dažomasis augalas, jautrus šalčiams, Lietuvoje laukinis nerastas⁴³, nurodoma vos pora vietų (Ariogala ir Giriónyš į pietryčius nuo Kauno), kur auginamas dekoratyviniuose želdiniuose⁴⁴. Nereikalingas bei tuščias darbas būtų spėlioti, kuri būtų augalą bus turėjęs galvoje K. Sirvydas. Visai pakanka konstatuoti, kad jis, susidūręs su nepažįstamu svečios šalies augalu ir neturėdamas jam lietuviško pavadinimo, atsakantį žodyno straipsnį su vienu lenkišku ir dviem lotyniškais augalo pavadinimais tuo tarpu buvo palikęs visai be lietuviškosios dalies (vertimo). Tačiau gretimame straipsnyje, ėmęsis aprašomuoju būdu aiškinti iš augalo pavadinimo pasidaryto būdvardžio reikšmę, K. Sirvydas į aiškinimą įtraukė ir neišverstą augalo pavadinimą, pirmenybę šiuo sykiu atiduodamas senųjų kalbų, o ne lenkų žodžiui (tarp kitko, le. *janowiec*, kaip teigia etimologai, sykiu su kitoniškais variantais *zanowiec*, *żarnowiec*, taip pat v. *Ginster* ir kt. irgi yra atkeliavęs iš pietų, tik daug ilgesniu keliu – pradiniu šaltiniu laikomas kitas sinonimas lo. *genista*, *genesta*). Tad *spartas* – individuali K. Sirvydo svetimybė, kurią sykiu galima laikyti ir okazine, tik tam kartui pasigauta. O kad pirmenybės teikimas antikinėms kalboms nėra kokia ypatinga išimtis, matyti kad ir iš tokių straipsnių: *Osoba / Perfona*, *Perfuna*. SD³273; *śłoń / Elephas, elephantus, Elefantas*. SD³409; *Terpentinowe drzewo. Terebinthus, Terebinthas*. SD³443.

LKŽ XIII 334 *spartas* įregistruotas kaip dvireikšmis žodis: turint galvoje garsųjį I. Neselmano *spartas* „Band“, išskirta 1 rkš. „ryšys, virvė“, o iš K. Sirvydo pasakymo *Nupinta virvė, rėtis iš sparto žolės* nustatyta 2 rkš. „augalas, iš kurio vydavó virves ir pinda vo pintines“. Ir kažin ar reikėtų priekaištauti, kad negerai padaryta. Tačiau vos tik pereinama nuo paprastos faktų registracijos prie jų atidesnės filologinės interpretaci-

⁴¹ P. Snarskis, Vadovas Lietuvos TSR augalams pažinti, Vilnius, 1954, 474, 880 (žemėl. nr. 59); Lietuvos TSR flora, IV, red. M. Natkevičaitė-Ivanauskienė, Vilnius, 1971, 355 t.

⁴² Słownik polszczyzny XVI wieku, IX, Wrocław etc., 1975, 261.

⁴³ P. Snarskis (žr. 41 išn.) 473.

⁴⁴ Liet. flora (žr. 41 išn.) 350.

jos, iš karto kyla įtarimas, ar tik nebus F. Neselmanas pakartojęs tą patį K. Sirvydo *spartas*. Kad įtarimas virstų tvirtu įsitikinimu, reikia paliesti bent keletą dalykų.

Nors F. Neselmanas ir turėjo bent kiek talkininkų, užrašinėjusių žodžius iš ano meto gyvosios kalbos, kažin ko iš jų, ne per didžiausių lietuvių kalbos mokovų, savo žodyniui nebuvo laimėjęs. Tad jo žodynas iš esmės yra kompiliacinis (ir sykiu istorinis) – į jį dėti žodžiai iš visų ankstesnių spausdintų ir rankraštinų žodynų, kurie tik buvo autoriui prieinami. Pratarmėje (V p.) tarp panaudotų spausdintų žodynų pirmuoju įrašytas K. Sirvydo Dictionarium (V leid., 1713), toliau sutrumpinimų sąrašė nurodytas Sz. Ir iš tiesų, pačiame žodyne bemaž kiekviename puslapyje galima rasti šį sutrumpinimą, ir dažniausiai ne prie vieno žodžio. Prie *spartas* tokio sutrumpinimo nėra. Bet ar tai jau įrodymas, kad žodis ne iš K. Sirvydo? Gal pasitaiko ir daugiau pasta-rojo žodžių, neturinčių šaltinio nuorodos Sz? Pasirodo, tokių žodžių tikrai yra, ir ne taip jau retai. Štai keliolika pavyzdžių: *Perskirkle*, *ês, f. die Theilungslinie, das Unterscheidungszeichen* N 479 – plg. *Perfkirkle* SD⁵294 s. v. *Przedzielnica*; *Regykle*, *ês, f. ein Schauspiel* N 434 – plg. *Regikle* SD⁵396 s. v. *Widok / dźiwowifko krotofilne*; *Regyklinnis, e, zum Schauspiel gehörig* N 434 – plg. *Regiklinis* SD⁵396 s. v. *Widokowy*; *Reikiawēte*, *ês, f. das geheime Gemach* N 439 – plg. *Reykiawiete* SD⁵291 s. v. *Prywet*, 409 s. v. *Wychod popolity*; *Selomis eiti, schleichen* N 461 – plg. *Ŗelomis eyimi* SD⁵49 s. v. *Dybię*; *Sēmene*, *ês, f. die Saat, das Säen. Sēmenês szēsas, die Saatzeit* N 459 – plg. *Semenies metas* SD⁵336 s. v. *Siew, Semenēs* 335 s. v. *Sianie*; *Sēmenele*, *ês, f. der Hänfling, Linaria rubra minor* N 459 – plg. *Semenete paukšte* SD⁵35 s. v. *Czeczotká*; *Stiklaskelis akmu*, *der Demant der Glaser* N 501 – plg. *Akmuo ŖtiklaŖkielis* SD⁵82 s. v. *Kámień Ŗkło rzeźacy*; *Strúsas, o, m. der Vogel StrauŖ* N 507 – plg. *Strufay* SD⁵355 s. v. *Strus* SD⁵355; *Strusin-nis, e, vom StrauŖ kommend, z. B. Federn* N 507 – plg. *Strufinis* SD⁵355 s. v. *StruŖi*; *Szaukùs, i, laut, geräuschvoll. Szaukingas, a, dass.* N 522 – plg. *Száukingas, Ŗaukus* SD⁵118 s. v. *Krzykliwy*.

Toliau dar pravartu žinoti, kad F. Neselmanas labai nesirūpino K. Sirvydo žodžius pateikti visiškai tiksliai. Dalį keitimų galima šiaip taip pateisinti. Nenorint nukrypti nuo nusistatytų žodyno bendrųjų principų, atsisakyta K. Sirvydo rytietiškos fonetikos (tik ne visur ji atpažinta, todėl, pavyzdžiui, palikta *Paskundinu ... verurtheilen, verdammen* (Sz.). *Paskundinnimas, o, m. die Verurtheilung* N 480 ir klaidingai padėta prie *Skunda(s)*, *skundziu*, o ne prie *skęstu, skandinu* N 476 t.), jo rašybos, kartais ir kaitybos formų (jei N reikalavo kitokių antraštinių formų). Tačiau pasitaiko ir nesuprantamų nutolimų nuo K. Sirvydo. Mažiau kliūvančių pramonių pavyzdžiu galima nurodyti varianto be jungiamojo balsio prirašymą šalia K. Sirvydo dūrinio su jungiamuoju balsiu: *Nosragis, Nosiaragis, io, m. das Nashorn* (Sz.) N 426 – plg. *NoŖiaragis* SD⁵195 s. v. *Noforozec*. Keisčiau atrodo, kai šalia *Raupēze*, *ês, f. die Kröte, die Schildkröte; die*

Schnecke (Sz.) N 451, už kurio tikrai yra *Raupeze* „rupūžė“ SD⁵425 s. v. *3ábá wielká krostáwa, R[a]jupézie* „vėžlys“ SD⁵458 s. v. *3ołw* (kad čia *a* nebuvimas tėra klaida, matyti iš prisišliejančių tolesnių dviejų straipsnių su vediniu *Raupežinis* ir gen. sg. *Raupežies*; tai patvirtina ir ankstesnis dar neiškreiptas *Raupežie* SD⁵552) ir *Raupiezie* „sraigė“ SD⁵341 s. v. *Slimak* (plg. *Raupežie* SD³409), nurodomas dar ir *Rupėže, ês, f. die Kröte, die Schildkröte* (Sz.) N 451 (vėliau patekęs net į penkiatomį rašomosios kalbos žodyną, žr. LKŽ XI 992 s. v. *rupėžė*). Dar prasčiau, kai iš dvejopų formų pasirenkama bei apibendrinama klaidingoji, o tikroji nė nebenurodoma, pvz.: *Skripstis, czio, m. der Dachsparren* (Sz.) N 482 – plg. *Skripścicy plur: skirpstis sing.* SD⁵114 s. v. *Krokwy*; kad pirmoji forma klaidinga (sukeistos raidės), matyti jau iš *Tarpe skir ściu [= skirścčiu]*, *tarpuskirpstis* SD⁵148 s. v. *Miedzybalcze*, nėra būtina žinoti ankstesniuose leidimuose tebebuvus neiškreiptą *Skirścicy* SD³131 (nebuvelis *skripstis* iš N pakliuvo ne į vieną vėlesnį žodyną, žr. LKŽ XII 1079, kur, beje, iš SD cituojamą antrąją formą *skripstis* reikėtų pataisyti į *skirpstis*). Niekuo neišsiskiriantis K. Sirvydo *raštas* (tik su dėsningu ryt. [ū] šaknyje vietoj *a*) N 429 yra išvirtęs negirdėtu neregėtu *u* kamieno žodžiu *Rastus, aus*, kurio reikšmės nusakymas „ein noch unbeschlagenes Stück Bauholz“ irgi netikslus, nereikalingai susiaurintas, plg. *Ruſtas* SD⁵93 s. v. *Kłoc, ſtuká kłodżiny ábo drewna grubego*; 94 s. v. *Kłodżiná*; 248 s. v. *Pień*; *ruſtas* 371 s. v. *Tram*.

Kad F. Neselmanas nesuvaikė kaip reikiant *spartas* reikšmės ir ją nurodė netiksliai, kaltas ir K. Sirvydas. Augalo pavadinimui skirtame straipsnyje, kaip jau sakyta, to žodžio nėra ir jau vien tai skatina jam priskirti kažkokią kitonišką reikšmę. Prieš tai einančiame straipsnyje, užuot vertęs ar aiškinęs vien tik lenkų ir lotynų būdvardžius (tad prirašęs *spartinis, iš sparto* ar pan.), K. Sirvydas imasi minėti (žodžių junginiais) iš sparto pinamus dirbinius – virves, rakandus. Dėl dkt. *spartas* reikšmės negalėdamas nieko laimėti iš lenkiškosios ir lotyniškosios straipsnio dalies, F. Neselmanas buvo priverstas gilintis vien į lietuviškąją dalį. Jo neapdairumas tik toks, kad jis, apsiribojęs pirmuoju iš dviejų K. Sirvydo suminėtų dirbinių – virve (raiščiu), keliažodžio nusakymo *nupinta virvė ... iš sparto žolės* reikšmę priskyrė vienam *spartas*. Jeigu dar būtų kam įdomu žinoti, kodėl K. Sirvydas tame straipsnyje taip nutolo nuo lenkiškosios ir lotyniškosios dalies bei kuo vadovavosi, leisdamasis į užuominas apie dirbinius, galima pasakyti, kad jis čia grįžo prie originalo ir pusiau išvertė, pusiau apytikriai perteikė ir dalį neperkelto į savo Dictionarium G. Knapskio teksto (tai pirmiausia žodžių junginių citatos iš romėnų autorių – *sparte urna, funis, sparte sporta* ir kt.; be to, be *Ianowcowy*, G. Knapskio Thesaurus dar turi atskirą straipsnelį *Ianowcowy powroz* „spartinė virvė (funis sparteus)⁴⁵). Tokiu būdu iš šios SD vietos ne tik paaiškėja, kaip atsi-

⁴⁵ Thesaurus Polonolatinograecus, seu promptuarium linguae Latinae et Graecae, Polonorum usui accommodatum ... Opera Gregorii Cnapii ... Cracoviae ... M.DC.XXI, 237 t.

rado garsusis F. Neselmano *spartas* „Band“, bet galima konkrečiau įsivaizduoti pačių SD sudarymo, jo rašymo eigą. K. Sirvydas, pasirodo, jeigu kartais ir būtų pasidaręs pradžioje vien pliką didžiulio G. Knapskio žodyno santrauką (kur daugybė straipsnių praleista, o likusieji paprastai smarkiai patrumpinti), prirašydamas lietuviškąją dalį, po ranka vis dėlto turėjo originalą ir prirėkęs šen bei ten dar atsižvelgė ir į praleistą G. Knapskio tekstą. (To dalyko SD tyrinėtojai, rodos, dar nebuvo išskėle).

Likimas taip jau susiklostė, kad K. Sirvydo *spartas* – iš sykio gal sunku bus ir patikėti – pateko net ... į latvių kalbą! Išniro jis J. Kurmino trikalbiame žodyne vos ketui metų praėjus po F. Neselmano žodyno pasirodymo, tačiau be mažiausios pastarojo įtakos. Visur laikydamasis nusistatymo nė per žingsnelį nenutolti nuo SD⁵, J. Kurminas ir čia, visai praleidęs antrąjį (daiktavardinį) K. Sirvydo straipsnį *Ianowiec*, likusį be lietuviškosios dalies, pirmąjį (būdvardinį) perkėlė į savo žodyną tokio pavidalo: *LANOWCOWY. Sparteus, spartea. Nuwejta wierwe nu spartu zoles*.⁴⁶ Tad la. (latgalių) **sparts* (gen. pl. *spartu*) – irgi okazinis raštų skolinys, tik jau ne tiesiai iš antikinių kalbų paimtas, o iš tarpininkės lietuvių kalbos (sugretinus pacituotas K. Sirvydo ir J. Kurmino žodynų vietas, dėl to nelieka jokių abejonių). Baidiant trumpą ekskursiją į Latgalą, galima dar pridėti, kad G. Elgeris, kur kas anksčiau pasirinkęs pavyzdžiu SD, tačiau latviškąją savo žodyno dalimi mažai priklausęs nuo SD lietuviškosios dalies, abu rūpimus straipsnius, sujungęs juos į vieną, buvo palikęs visai be latviško vertimo⁴⁷.

Atsitiktinės svetimybės, įsivėlusios į kurį nors tekstą (dažniausiai verstinį) iš kitos (geografiškai gal ir labai tolimos) kalbos, bet vėliau leksikos sistemoje neįsitvirtinusios, etimologams šiaip jau nėra įdomios, joms atskirų straipsnių paprastai neskiriama. Žodžiui *spartas* čia padaryta išimtis dėl kelių priežasčių. Viena, lie. *spartas* sveti- ma kilmė ne iš sykio krinta į akį, jai parodyti buvo reikalinga šiek tiek artesnė filologinė pažintis su tuo žodžiu. Antra, taip jau susiklostė, kad lie. *spartas* išsiaiškinimas, atpažinimas jį esant raštų skolinį negali neatsiliepti kitų indoeuropiečių kalbų atsakančių žodžių etimologizavimui. Dabar jau aišku, kad iš bendrųjų indoeuropiečių kalbų žodynų reikėtų išbraukti ide. **sper-* „sukti, vy(nio)ti“, o svarstant graikų, armėnų, tocharų, slavų ar kitų kalbų žodžių kilmę – nebesidairyti į lie. *spartas*. Trečia, lie. *spartas* ir jo etimologizavimo ilga istorija – metodiškai labai pamokomas pavyzdys, rodantis, kokią lemiamą reikšmę gali turėti pats pradinis, filologinis (šaltinių nustatymo, jų įvertinimo ir pan.) žodžio aiškinimosi etapas ir į kokius etimologijos šunkelius galima nuklysti, kokių žodžio kilmės mitų susikurti, kai tas etapas paniekiamas ir peršokamas.

⁴⁶ Słownik polsko łacinsko łotewski ułożony i napisany przez xiędza Jana Kurmina, Wilno, 1858, 40.

⁴⁷ Dictionarium Polono-Latino-Lettaucum. Opus posthumum. R. P. Georgii Elger ... Vilnae ... 1683, 109.